

КАРЧОВА Маја

**КРЕДИТНИОТ РИЗИК ВО
КОМЕРЦИЈАЛНОТО БАНКАРСТВО**

Апстракт: Банките во своето работење се соочуваат со низа на ризици кои произлегуваат од самото нивно работење, а во центарот на вниманието се кредитниот и пазарниот ризик. Тие директно влијаат врз солвентноста на банките во услови на зголемена конкуренција на банкарскиот сектор. Кредитниот ризик е најдоминантен банкарски ризик, претставува основа на банкарското работење и е содржан во сите кредитни производи. Кредитниот ризик ја претставува подготвеноста и способноста на должникот да ги подмири обврските кон банката, во согласност со условите на договорот, со кои се регулираат договорните односи за одредени финансиски трансакции. Кредитниот ризик може да се манифестира во повеќе облици, видови и димензии. Во литературата постојат повеќе класификации на кредитниот ризик. Во трудот фокусот го насочуваме кон дефинирање, значење и видови на кредитниот ризик.

Клучни зборови: *банки, кредитен ризик, кредитни производи, значење, видови на кредитен ризик*

KARČOVA Maја

CREDIT RISK IN COMMERCIAL BANKING

Abstract: Banks in their operations face a range of risks arising from their operations, and in the center of their operations are the credit risk and the market risk. They directly affect the solvency of the banks in conditions of increased competition in the banking sector. The credit risk is the most dominant risk, represent the basis of banking operations and it is contained in all loan products. Credit risk represents the willingness and ability of the debtor to pay his obligations to the bank, in accordance with the terms of the contract governing the contractual relationship for a financial transactions. Credit risk can manifest itself in many shapes, types and dimension. There are several classifications of credit risk in literature. In this paper the focus is directed toward the definition, meaning and types of the credit risk.

Key words: *banks, credit risk, credit products, importance, types of credit risk*

Вовед

Банките во текот на своето работење се соочуваат со огромен број на ризици кои директно влијаат врз нивната солвентност, посебно во услови на зголемена конкуренција во банкарскиот сектор. Во центарот на вниманието се кредитниот и пазарниот ризик.

Ризик претставува секоја неизвесна ситуација во банката или веројатност за загуба, намалување на добивка, како резултатна ефектите од неизвесниот настани во банкарскиот бизнис.

Во обработката на трудот посебно внимание ќе биде посветено на дефинирањето, значењето и карактеристиките на кредитниот ризик во банкарското работење, како и видовите на кредитен ризик.

Кредитниот ризик е ризик од негативни ефекти врз финансискиот резултат и капиталот поради неисполнување на обврските на должникот кон банката, во потесна смисла е веројатноста дека заемот нема да биде отплатен при достасување, заедно со пресметаната камата.

Најосновната поделба на кредитниот ризик е поделбата на: облици на кредитен ризик во рамките на традиционалните кредитни операции и специфични кредитни ризици (овој вид на ризици многу често се третира како посебни банкарски ризици).

Со цел да се заштити банката од кредитниот ризик таа во своето работење креира стратегија со помош на која се избегнуваат високите загуби кои можат да произлезат од кредитниот ризик.

Политиките и целите за управување со кредитниот ризик претставуваат составен дел на стратегиите и политиките на управување со ризиците во банката. Банката е должна кредитниот ризик да го идентификува, мери и оценува врз основана кредитната способност на должникот во однос на неговата временост во извршувањето на обврските кон банката и врз квалитетот на колатералот кои го приложува кон банката.

1. Дефинирање, значење и карактеристики на кредитниот ризик во банкарското работење

Банкарската индустрија има широк спектар на бизнис линии. Во текот на своето работење банките се соочуваат со низа ризици кои прилегуваат од нивното работење, а во центарот на вниманието на банкарскиот менаџмент се кредитниот и пазарниот ризик. Тие директно влијаат врз солвентноста на банките особено во услови на зголемена конкурентност во банкарскиот и финансискиот сектор.

Кредитниот ризик ја претставува подготвеноста и способноста на

должникот да ги подмири обврските кон банката, во согласност со условите на договорот, со кои се регулираат договорните односи за одредени финансиски трансакции. Овој вид на ризик има два извори:

- субјективната подготвеност на должникот да одговори на обврските кои произлегуваат од договорените односи со банката;
- објективната способност да ги подмири своите обврски спрема банката од остварениот приход или на друг начин, прифатлив за банката.

Овие две компоненти на кредитната способност на должникот се еднакво важни.

Управувањето со кредитниот ризик е динамичен процес со чијашто помош банките настојуваат да ја задржат контролата над своите побарувања и да ги намалат, односно да ги избегнат загубите во работењето. Одложувањето или неплаќањето на договорената главнина и каматата доведува до редуцирање на вистинскиот профит на банката и на тој начин ја смалува нејзината вистинска вредност, па затоа банките со помош на процесот на управување со кредитниот ризик настојуваат да се заштитат од кредитниот ризик, бидејќи загубите поради ризичните кредити се големи. Доколку правилно не се управува и менаџира кредитниот ризик може да предизвика големи проблеми во банкарското работење па дури и банкарски неуспех. Проценката на кредитниот ризик, всушност, е проценка колкава е веројатноста кредитот да биде вратен, што директно влијае врз квалитетот на портфолиото на банката. Односно лошата проценка на кредитниот ризик го зголемува процентот на лоши кредити. Банките треба да креираат можности за интегрирање на управувањето со кредитниот ризик во својот систем на управување, на тој начин ќе обезбедат конкурентска предност и опстанок на пазарот на долг рок.

НБРМ во Одлуката за управување со ризиците, кредитниот ризик го дефинира како ризик од загуба на банката, поради неможноста нејзиниот клиент да ги намирува своите обврски кон неа, во договорениот износ и/или договорените рокови. На овој ризик не се изложени само кредитите кои ги одобрува банката, тој и голем број други активности, вклучувајќи ги и вонбилансните позиции.¹

Главни карактеристики² на кредитниот ризик се следниве:

- Кредитниот ризик е систематски ризик, односно на него влијае општата економска клима и затоа е доста цикличен. Кредитниот ризик во голема мера зависи од економските циклуси се зголемува за време на рецесија, а се намалува за време на експанзија;

¹) НБРМ, „Одлука за управување со ризиците“, Службен весник на Република Македонија“, бр. 50/2013

²) Jana S.(2003) „Uloga kreditnih derivata u tekućoj finansijskoj krizi“, Udruženje banaka Srbije

- Кредитниот ризик е специфичен ризик, тој се менува во склад со настаните кои влијаат врз корисникот на кредитот. На кредитниот ризик, поврзано со корисникот на кредитот или заемопримачот, директно влијаат следниве карактеристики: големината на кредитот, кооперативната стратегија, настаните кои влијаат на нив, промените во непосредната економска средина и сл.
- Кредитниот ризик, за разлика од останатите ризици е тесно е поврзан за успехот во работата на корисникот на кредитот и со структурниот капитал на корисникот на кредитот и поседува асиметрична дистрибуција на профитабилноста.

Многу светски банкарски аналитичари сметаат дека кредитниот ризик е еден од најважните фактори кои влијаат на профитот на банките и вредноста на финансиските инструменти. Секое доцнење или ненаплатување на каматата и главницата од договорениот кредит ја намалува реалната добивка на банката и така ја намалува нејзината реална вредност.

2. Видови на кредитен ризик

Кредитниот ризик може да се појави во повеќе облици, видови и димензии. Во литературата постојат повеќе класификации на кредитниот ризик. Во зависност од тоа од кој аспект произлегува кредитниот ризик се добиваат следниве поделби:

- кредитенризик кој произлегува од процесот на одобрување на заемот;
- кредитен ризик кој произлегува од работењето со хартии од вредност;
- кредитен ризик од аспект на вонбилансните активности;
- од аспект на ризикот на земјата.

Во зависност од тоа кои фактори влијаат на можноста на корисникот на кредитот да ги подмири своите обврски спрема банката, се добиваат две групи на фактори кои влијаат на кредитниот ризик.

- Егзогени или системски фактори (државна регулатива во стопанството, состојбата во економијата, природните околности и сл.);
- Ендрогени или несистемски фактори (клучна улога имаат стручноста и способноста на кредитниот аналитичар и менаџмент филозофијата на банката).

Банкарскиот менаџмент треба да се фокусира навнатрешните фактори, бидејќи банките немаат директна контрола врз надворешните фактори на кредитниот ризик.

Од аспект на изворите кои влијаат за настанување на кредитниот ризик се јавуваат следниве три димензии³:

³) Bessis J. (1999) „Risk Management in Banking“, John Wiley & Sons, Chichester (England)

- ризик од неплаќање (default risk);
- ризик на изложеност (exposure risk);
- ризик на надоместување на кредитот.

Ризикот од неплаќање настанува кога должникот делумно или целосно не ги извршува своите договорени кредитни обврски и кога пазарната вредност на конкретниот кредит падне под вредноста по која тој бил одобрен. Ризикот од кредитна изложеност се генерира од неизвесноста на банката, колкав износ на кредити ќе одобри во иднина земено во целина и/или по поединечен клиент. Оваа димензија на КР доаѓа до израз кога има отворени кредитни линии, револвинг кредити или се работи за некој вид на финансиски деривати. Ризик на надоместување на кредитот е условен од причината за негово невраќање, односно финансиската способност на комитентот за враќање на истиот, од видот на колатералот со кој кредитот бил обезбеден како неговата реална состојба и пазарна вредност.

Најосновната поделба на кредитниот ризик е поделбата на:

- облици на кредитен ризик во рамките на традиционалните кредитни операции и
- специфични кредитни ризици (овој вид на ризици многу често се третира како посебени банкарски ризици).

Ризиците кои произлегуваат при процесот на одобрување на кредити припаѓаат на стандардните банкарски операции, ризиците кои произлегуваат при работењето (тргувањето) со хартии од вредност, ќе се третираат како специфичен облик на кредитен ризик, заедно со ризикот за вонбилансни операции и ризик на земјата.

Облиците на кредитен ризик во рамките на банкарските операции можат да се постават во следнава класификација⁴:

1. Кредитен ризик во стандардните банкарски операции

- ризик при кредитирање на поединци;
- ризик при кредитирање на претпријатија;
- ризик при краткорочно кредитирање;
- ризик при финансирање на инвестиции.

2. Специфични кредитни ризици

- ризик на вонбилансни операции;
- ризик на хартии од вредност;
- ризик на земјата.

2.1. Кредитен ризик во стандардните банкарски операции

Кредитниот ризик во стандардните банкарски операции може да се манифестира во многу облици. Во зависност од видот на клиентите на кого се одбрува кредит, односно дали станува збор за физичко или правно лице, како облици на кредитен ризик најчесто се спомнуваат: ризик за

⁴) Branko V. (1990), „Rizici u bankarskom poslovanju”, Fokus, Beograd

кредитирање на поединци (физички лица) и ризик за кредитирање на претпријатија.

Појавата на кредитниот ризик и причините за неговото настанување кај индивидуалните клиенти се разликуваат од причините коишто се карактеристични кај кооперативното банкарство. Износите на кредитите кон индивидуалните клиенти се во основа неколку пати пониски во однос на кредитите кон големите кооперативни клиенти. Ризикот при кредитирање на населението се изразува преку потрошувачките кредити, кредитните картички, кај стамбените кредити и кредитирањето на земјоделци поединци.

Потрошувачките кредити знаат да бидат многу ризични, затоа што кај нив како единствен извор на отплата на кредитот се јавува месечниот приход на должникот. Ризикот кај овие кредити произлегува пред сè од ниското ниво на квалитет и квантитет на финансиски веродостојни податоци. Кај потрошувачките кредити е поголема можноста да се вметнат неточни податоци во кредитните барања од страна на кредитобарателите и тоа да доведе до погрешни кредитни одлуки.

Кај кредитните картички потрошувачот има отворена кредитна линијана определен износ, којашто постојано се продолжува. Ризикот кај кредитните картички произлегува од тоа што корисниците на кредитните картички имаат многу поголеми трошења, отколку што тоа им го дозволуваат реалните приходи.

Ризикот кај стамбените кредити произлегува од можната променлива вредност на имотот, брзината со која имотот може да се впаричи, како и трошоците коишто произлегуваат од процесот на впаричување на имотот.

Главни причини коишто се јавуваат како ризици при кредитирањето на земјоделци поединци се нестабилноста на цените на земјоделските производи, зависноста на родот од временските услови, непредвидливите движења на глобалниот светски пазар. Ризикот при кредитирањето на поединци може да се стандардизира врз основа на законот за големи броеви⁵, кај претпријатијата мора да се води сметка за индивидуализација на ризикот. Кај анализата на кредитниот ризик кај претпријатијата се земаат предвид карактерот на економската активност на должникот, должината на производствениот циклус и предвидливоста на економските настани кои влијаат врз неговото работење. Претпријатијата имаат обврска да доставуваат контуинирани финансиски извештаи до банката и за време на отплата на кредитот со цел доколку се појават негативни промени кредитните службеници навреме да можат да реагираат.

При кредитирањето на претпријатијата, банките инсистираат тие да

⁵) Законот за големи броеви тврди дека доколку еден експеримент се повторува повеќе пати под истите услови и независно [релативната фреквенција](#) на случување на настанот А е приближно еднаква на веројатноста на настанот А.

се нивни клиенти односно да имаат жиро-сметка во банката. На тој начин банките ќе можат полесно да го следат работењето на претпријатието и да го анализираат неговиот бонитет. Некои податоци за бонитетот на компанијата банките можат да ги добијат и од Кредитниот регистер на НБРМ, од каде што може да видат дали компанијата е задолжена и во други банки.

Како кредитен ризик во стандардните банкарски операции се јавува и ризикот при краткорочно финансирање. Овој вид на ризик претставува неизвесност која произлегува од спроведувањето на краткорочната кредитна политика на банката. Банката ги пласира своите и депонираните средства туѓи средства на своите комитенти, преземајќи ризик од деловните одлуки и активности. Ризикот што постои како резултат на можните несакани последици од евентуалните загуби што можат да настанат од одобрените кредити може да се намали преку спроведување на добра разработена кредитна процедура на одобрување, следење и контрола на кредитите и нивната отплата.

При краткорочното финансирање, клучна работа претставува определувањето на условите и рокот на отплата на кредитот. Изборот на адекватни кредитни производи со кои ќе се финансираат кредитните барања е од особено значење за банките, усогласеноста на кредитните производи со потенцијалот на компаниите и намената на кредитните средства има ефект на намалување на кредитниот ризик.

Главни дертерминанти кои се земаат при проценката во постапката за краткорочното финансирање, а особено кога се врши проценка на можните ризици при краткорочно финансирање, се очекуваните приходи и очекуваната загуба која може да настане.

Долгорочните кредити спаѓаат во групата на обезбедени кредити и при нивното одобрување, од клиентите се бара одредено учество во вкупната вредност на средството што се финансира, односно износот на кредитот е помал од вредноста на обезбедувањето. На тој начин, [банката](#) делумно се заштитува од [кредитниот ризик](#).

Кај долгорочното финансирање, поради подолгиот рок на отплата на кредитот, постојат многу фактори кои влијаат врз ризикот на инвестицијата, а со тоа и на ризикот на нејзиното финансирање. Најчести фактори коишто се јавуваат се: векот на проектот, вредноста на проектот, сложеноста на технологијата, степенот на иновации кој е неопходен во определената стопанска гранка, влијанието на пазарот и конкуренцијата, стабилноста на макроекономската политика на земјата и др.

Најчести ризици коишто се јавуваат кај долгорочното финансирање можат да се поделат во две основни групи, а тоа се: ризици сврзани со инвеститорот и ризици сврзани со проектот.

Кредитните ризици коишто се јавуваат во стандардните банкарски

операции произлегуваат при процесот на одобрување на кредитите и затоа е потребно да се направи добра кредитна анализа која ќе биде сеопфатна, со цел да се намали овој вид на ризик и да се минимизираат негативните ефекти кои произлегуваат од појавата на кредитните ризици.

2.2. Специфични кредитни ризици

За да се добие целосна слика за оцената на кредитниот ризик во кредитната анализа неопходно е да се земат предвид и специфичните кредитни ризици, како што се ризиците кои произлегуваат од вонбилансните операции, од хартиите од вредност и ризикот на земјата.

Ризиците кои се јавуваат во вонбилансните операции не треба да бидат занемарени. Ризикот на вонбилансните операции може да се класифицира според природата на обврските што банките ги преземаат при нивното реализирање и тоа⁶⁾:

- обврски за ангажирање на средства на банката во случај, должникот да не исполни преземена обврска спрема трети лица (гаранции, акредитиви и сл.) при што обемот на ризикот за банката е во висина на полниот износ на преземената обврска;
- обврски за кои банката делумно ангажира средства (свопови, опции, фјучерси и сл.).

Во првиот случај доминантен облик на ризикот за банката е кредитниот ризик, додека во вториот случај ризикот што банките го преземаат е делумен.

Ризикот на вонбилансните активности може да се јави како интегрален ризик и тој најчесто е резултат на операции кои можат да се третираат како директен кредит, среден ризик кој се јавува во случаи кога неговото значење е важно, но сепак нема примат на интегрален ризик и слаб ризик кој се јавува во вонбилансни активности каде што ризикот е минимален, но сепак не треба да се изостави.

Дел од специфичните кредитни ризици е и кредитниот ризик на хартиите од вредност. Кај овој вид на ризик од големо значење имаат типот на хартии од вредност, состојбите на пазарот на хартии од вредност и состојбата и улогата на банките во проценката на ризикот.

Кредитниот ризик што произлегува од хартиите од вредност може да се анализира од три аспекти и тоа: од аспект кога банката држи во своето портфолио определени хартии од вредност, од аспект кога банката претставува финансиски посредник на пазарот на хартии од вредност, од аспект кога банката емитира свои сопствени хартии од вредност.

Банките во своите стратегии за преземање и управување со ризици го вклучуваат и ризикот на земјата како дел од кредитниот ризик.

⁶⁾ Виолета М., (2010), „Управување со кредитниот ризик во комерцијалното банкарство“, Центар за банкарство и финансии, Скопје

Ризикот на земја претставува ризик од загуба поради изложеноста на банката кон одделена земја, кој може да произлезе од економските, социјалните и политичките услови во земјата должник. Посебна форма на ризик на земјата претставува ризикот од трансфер кој произлегува од можните ограничувања при трансферот на средствата од една земја во друга.

Поимот ризик на земјата не треба да се изедначува со поимот ризичност на државата. Ризик на земјата претставува специфичен ризик кој е поврзан со кредитот одобрен или гарантиран од страна на државата.

Основни облици во кои може да се манифестира ризикот на земјата се:

- ризикот од неплаќање - веројатност дека кредитобарателот не е во состојба да оствари потребен нето – девизен прилив или не е спремен истиот девизен прилив да го намени за сервисирање на долгот;
- ризик на трансферот - веројатност дека солвентниот должник не е во можност долгот да го испраќа во договорената валута поради најразлични причини;
- ризик на гаранции - веројатност дека банката мора да ја изврши обврската за плаќање, бидејќи главниот должник не ги исполнил своите обврски поради политичката и економската состојба на земјата за која ја издал односната гаранција.

Кога се изготвува анализа на кредитниот ризик се анализираат повеќе елементи и перформанси на една земја кои можат да се класифицираат по неколку категории, како што се политичките фактори, економската положба, должничката позиција, кредитен рејтинг и сл.

За управување со овој ризик, банките мора да воведат соодветни системи за контрола врз нивните меѓународни активности.

Елементи⁷ на ефикасната контрола на ризикна земјата се:

- надзор од страна на одборот на директори;
- пишани политики и процедури за управување со ризикот;
- систем за известување за изложеноста на земјите;
- процес за анализа на ризик на земјата;
- креирање на систем за рејтинг за ризик на земја;
- поставување на лимит на изложеност на земјата;
- следење на условите во земјата;
- стрес тестирање и интегрирано планирање на сценарио;
- внатрешна контрола и ревизија.

Процесите за управување со ризик на земјата се разликуваат од една банка во друга, сепак неопходно е процесите за управување со ризик на земјата да бидат сразмерни со обемоти сложеноста на банките и со

⁷) Comptroller of the Currency (2008), "Country Risk Management", Comptroller's Handbook

меѓународните активности кои ги имаат.

Специфичните кредитни ризици и покрај тоа што не произлегуваат од традиционалните кредитни операции имаат големо значење во контролата и управувањето со кредитниот ризик.

Заклучок

Како заклучок од излагањето во трудот „Кредитниот ризик во комерцијалното банкарство“ можеме да заклучиме дека кредитниот ризик е еден од основните ризици со кои се соочуваат банките и неговото навремено идентификување, мерење, контролирање и следење претставува основа за нивното успешно работење.

Банкарскиот менаџмент постојано прави компромиси помеѓу големината на ризикот и големината на стапката на приходи. Банките со пласирањето на кредити генерираат приходи, но од друга страна тие се соочуваат и со кредитниот ризик кој не може целосно да биде елиминиран. Кредитниот ризик е најважното банкарската индустрија и адекватното управување со овој ризик е основна цел на банките.

Кредитниот ризик се дефинира како можност од загуба поврзана со намалувањена кредитна квалитетна должникот или договорните страни. Во портфолиото на банката, загубите произлегуваат од неисплаќање на обврските поради неспособност или неподготвеност на клиентот или другата договорена страна да ги исполни обврските во врска со заеми, тргување и други финансиски трансакции. Кредитниот ризик, главно, произлегува од дадените кредити и аванси на клиенти и други банки, издадени гаранции и акредитиви и вложувања во хартии од вредност.

Кредитниот ризик постои секаде каде што се јавуваат должничко-доверителски односи помеѓу банките и нејзините клиенти.

Процесот на управување со кредитен ризик, преку редовна квалитативна и квантитативна анализа на кредитната способност овозможува потврда на првично определената кредитна способност и тековното следење на кредитната способност и оценка на кредитниот ризик на клиентите на банката.

Начинот на определување, оценката и раководењето со ризиците ги пропишува НБМ. Управувањето со кредитниот ризик кај комерцијалното банкарство во Република Македонија е регулирано со Одлука за управување со кредитен ризик издадена од НБРМ.

Користена литература

- [1] Tony Van Gestel, Bart B. (2009), „*Credit risk management*“, Oxford University Press, New York;
- [2] Ken B., Peter M., (2012) „*Credit risk management*“ Dinburgh Business School, United Kingdom;
- [3] Ристо Ф., (2010) „*Финансиски менаџмент*“ Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Економски Факултет, Штип;
- [4] Михаил П., (2009) „*Финансиски пазари и институции*“ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Економски Факултет- Скопје;
- [5] Виолета М. (2011) „Кредитна политика“, Универзитет “Гоце Делчев” - Штип
- [6] Comptroller of the Currency (2008), *Country Risk Management*“, Comptroller’s Handbook
- [7] Mishkin S. Frederic., (2006), *Monetarna ekonomija, bankarstvo I finansijska trzista, prevod, Data Status, Beograd*;
- [8] Bessis, J., (2001), *Risk Management in Banking*, 2nd ed., Willy & Sons Ltd., Chichester, England;
- [9] Jana S., (2003), „*Uloga kreditnih derivata u tekućoj finansijskoj krizi*“ Udruženje banaka Srbije;
- [10] Виолета М., (2010), „Управување со кредитниот ризик во комерцијалното банкарство Центар за банкарство и финансии, Скопје; www.nbrm.mk